

יום הפפרים

צִדְקַת תְּשׁוּבָה לַתּוֹרָה – יוֹם הַתְּפִילָּה

בְּעֵשׂוֹר לַחֲדָשׁ ... יוֹם הַתְּפִילָּה אוֹ שְׂמַח בְּתַשְׁעָה לַחֲדָשׁ?

יוֹם הַתְּפִילָּה (להלן יו"כ) המוגדר בתורה כ"שֵׁשֶׁת יָמִים שְׁבַת וְשֵׁשֶׁת יָמִים", הוא יום מיוחד במינו מכל ימות השנה ומכל המועדים האחרים, ולכן אנו לא יודעים בדיוק "איך לאכול אותו", וקשה לנו לסווג אותו או לקטלג אותו במחיצת מועדים אחרים, כי אין דומה לו. אילו צופה מן הצד, החסר כל רקע ביהדות, היה מודע לכל הסממנים החיצוניים של יו"כ, הוא עוד היה עלול לגלות בו היבטים של "פיצול אישיות", בשל מגמות הפכיות הקיימות בו. מחד גיסא, נחשב יו"כ כ"יום טוב", על סמך המימרא המפורסמת מהתלמוד "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכוונת הכיפורים". די בצירוף זה לבדו, כדי להעלות את התמיהה על הדמיון שנמצא בין ט"ו באב, החג בו היו יוצאות בנות ישראל וחולות בכרמים, ובין היום שבו אנו "מסתגרים" כיום בבתי כנסיות ושופכים את לבנו כמים, לפני אבינו שבשמיים, כדי שיכפר לנו. יש אמנם מקום לשמחה ביו"כ, שהרי כפי שקובעת התורה "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכְפֹּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם", אך מאידך יש כאן גם דרישה מפהידה לכאורה, של "וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם".

ביו"כ יש צד חשוב מאוד של עשייה מרובה: תפילה, תשובה, וידוי, חרטה על העבירות שעברנו, וגם של קבלה טובה לעתיד, שלא נחזור על הקלקולים וכיו"ב. כנגד פעולות העֲשָׂה, נכנסים לתוקף ביום זה חמישה איסורים מיוחדים (עינויי נפש), שאינם נוהגים כמקשה באף יום טוב אחר. ולא זו בלבד, אלא שקיים יום אחד נוסף בשנה שגם בו נכנסים כל חמשת האיסורים לתוקף, הלא הוא תשעה באב, היום בו עם ישראל מתאבל על חורבן בית המקדש. האם יו"כ נחשב חלילה, כיום אבל? ואם לאו, מדוע קיימים דווקא בו, ורק בו, אותם הסממנים של יום האבל הקשה ביותר בשנה?

בראש הרשימה של ההנאות האסורות ביו"כ, מופיעות האכילה והשתייה. להבדיל משאר ההנאות שניתן להימנע מהן ליום אחד, ללא קושי מיוחד, האכילה והשתייה הן צורך קיומי בסיסי. אומנם ניתן להגיע להנאה מרובה מאכילה ושתייה, אך די היה לכאורה, בהגבלתן לכמות מינימאלית, שאין בה משום תענוג? ובעצם, מדוע לאסור בכלל? יו"כ קרוי בתורה "שֵׁשֶׁת יָמִים שְׁבַת", הגדרה המציבה אותו במדרגה גבוהה יותר מזו של שבת. ואם בשבת, אנו עושים כמיטב יכולתנו כדי לעמוד בציווי של הנביא ישעיה "וְקִרְאתָ לְשֵׁבֶת עֲנִי", להעלות מעדנים על שולחן השבת, מן הראוי היה ששֵׁשֶׁת יָמִים שְׁבַת, על אחת כמה וכמה? ואם נתייחס ליו"כ כ"יום טוב", הרי התורה מצווה אותנו "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחַגְדָּךְ", וקבעו חז"ל ש"אין שמחה אלא בבשר ויין", הרי ביו"כ, אפילו פת חרבה או מים במשורה אסורים?

נצטמצם למילה 'צום' ולאסור האכילה ביו"כ, וגם ליחסי הגומלין שביניהם, על דרך פנימיות וחסידות. נהוג לכנות כיום, את יו"כ גם "צום כיפור", כפי שאנו מוצאים בתפילת וינתנה תקף, "וּבְיָוִם צוֹם כִּפּוּר יִחְתַּמּוּן". מעניין שהמילה 'צום' אינה מופיעה כלל בתורה, וגם בנביאים היא מיוחסת רק לתעניות הציבור הקשורות לחורבן הבית ולגלות, כמו שאנו מוצאים בזכריה "כֹּה אָמַר ה' צֹבֵאֵי צוֹם הַרְבִּיעִי (י"ז בתמוז) וְצוֹם הַחֲמִישִׁי (ט' באב) וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי (צום גדליה) וְצוֹם הָעֶשְׂרִי (עשרה בטבת) יִהְיֶה לְבִית יְהוּדָה לְשִׂשׁוֹן וְלִשְׂמִיחָה וְלִמְעֻדִים טוֹבִים". מעצם ההבטחה שימים אלה יהפכו למועדים טובים, ברור שעד אז אינם כאלה, בלשון המעטה. מהו ה'צום'?

מילה זו קשורה כנראה גם לתחושת הצמא של הצום, הקשה יותר בצום ממושך, מתחושת הרעב. בנוסף משמעותו של השורש צ.ו.מ. היא צמצום, ולפעמים נגזר הצום מצמצום באספקה וממחסור, כמו במצור וכיו"ב. ביום הצום בו אנו מתאבלים, אנו רואים את כל צרכינו, ואת הגשמיים בעיקר, ככאלה שאינם ראויים להתייחסות, בהתחשב במכה שניחתה עלינו ובמצב הקשה בו אנו מצויים. בכך אנו כמו אומרים לקב"ה, מה טעם יש בקיומנו ובחינו כאשר אלה הם פני הדברים. הצום גורם לאדם לאבד ממשקלו ומנפחו, עקב אובדנם (מגופו) של נוזלים, שומנים ומרכיבים נוספים, ובכך גם כבודו (=כובדו) וישותו כמו מצטמצמים להם. עד כאן באשר לצום, אך יו"כ הרי אינו נקרא צום במקורות, וממילא אינו שייך למשפחה זו כלל?

הפרשיה המתייחסת ליו"כ בתורה, פותחת בפסוק "אֵךְ בְּעֵשׂוֹר לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַתְּפִילָּה הוּא מִקְרָא קִדְשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם", אך בהגיענו לסוף הפרשיה, נגלה פסוק "תמוה", הסותר לכאורה את האמור בראשיתה, "שֵׁשֶׁת יָמִים שְׁבַת וְשֵׁשֶׁת יָמִים שְׁבַת וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֲדָשׁ בְּעָרְבַת מְעָרְבַת עַד עָרְבַת תְּשַׁבְּתוּ שְׁבַתְכֶם". מתי אם כן חל יו"כ, האם בְּעֵשׂוֹר לַחֲדָשׁ או שְׂמַח בְּתַשְׁעָה בו? ואולי מדובר ביומיים רצופים? שאלה זו נלקחה בעצם מהגמרא, "וכי בתשעה מתענין, והלא בעשרה?", והתשובה המובאת שם, "אלא לומר לך, כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי". כאן אנו מגלים פן דו-מגמתי חדש המייחד את יו"כ: העובדה שיו"כ אינו עשוי מקשה אחת, ומצוותו מתחלקת גם כרונולוגית וגם מעשית לשתיים, לשני חלקים הפכיים לכאורה. בְּתַשְׁעָה בתשרי, הקרוי ערב יו"כ, אנו מְצַיִּים דוקא להרבות במאכל, ולערוך סעודה חגיגית כמו זו המקובלת ביום טוב, ואף נאסר עלינו לצום ביום זה. לעומת זאת, ב"חצי השני", בְּעֵשׂוֹר לַחֲדָשׁ, האכילה והשתייה אסורים באיסור מוחלט! מה פשרם של ה"זיג-זג" הזה ושל והתפנית החדה של מאה ושמונים מעלות, מהציווי לאכול, ועד כדי מהפך של בין-רגע לאיסור כה חמור על האכילה? ואם בסופו של דבר האכילה נאסרת ביום העשירי, מדוע להרבות באכילה בתשיעי, ועוד לקבל על כך ציון לשבח?!

מוכרות לנו דרשות מוסר שונות, המפארות ומאדירות את הנשמה והרוחניות של האדם, ובמקביל משפילות עד עפר (ממנו נוצר האדם), את גופו ואת צרכיו הגשמיים. אך על דרך פנימיות וחסידות, גם הגוף והחומר יקרים הם לאין ערוך, שהרי בלעדיהם אין משמעות לרוחניות, לפחות לא בעולם הזה הגשמי. הנשמה יורדת לעולם הזה כדי לזכות בעלייה רוחנית, אותה היא יכולה להשיג רק באמצעות התלבשות בגוף גשמי וקידוש החומר. היא יכולה "לכרות יהלומים" רוחניים רק בעולם הזה הגשמי, ע"י קיום מצוות ומעשים טובים באמצעות איברי הגוף ובשימוש באמצעים חומריים דווקא: כסף לצדקה, יין לקידוש, ארבעת המינים, חיי אישות לפרו ורבו ועוד. אחת מהצורות בהן הדבר בא לידי ביטוי, היא האכילה.

במסגרת ההלכה אנו מצויים על ברכות רבות, שאותן עלינו לברך, בדרך כלל לפני קיום מצוות או בנסיבות אחרות. אם נבדוק את רשימת הברכות הקיימות, נגלה שלדעת כל הפוסקים, כמעט כולן, למעט שתיים, הן מדרבנן (נקבעו ע"י חז"ל). לדעת חלק מהפוסקים ברכת התורה "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו..." היא מדאורייתא, ולמרות שהיא נראית ראויה במיוחד להצטוות עליה, נקבע בשולחן ערוך שהיא מדרבנן. ומפתיע לגלות שדווקא "ברכת המזון", השייכת לתחום הרבה יותר גשמי, היא הברכה היחידה שלגביה מופיע בתורה ציווי מפורש לאומרה, "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבְרַכְתָּ". ויש מקום לשאול, האם דווקא על מזון גשמי עלינו לברך ולהודות? על אוכל העונה על התאווה לזולל ולהתענג, להעלות פימה וכסל? מה פשר חשיבותה של האכילה?

כדי להשיב, עלינו לפתוח צוהר לפעולת האכילה ולעלות לשורשה. נחלק את אותיות השורש א.כ.ל לשתיים, במתכונת א-כ.ל, חלוקה שכמו רומזת לנו על מהותה של האכילה. היבט אחד של חלוקה זו הוא "א' פל", כפי שנוהגים "עמך" ישראל לומר, במשמעות של "ראשית", או "קודם לכל". כלומר שהמזון הוא הראשון (=א') מבין פל הצרכים הבסיסיים החיוניים לקיומו של האדם. אנו מוצאים זאת גם בבקשתו של יעקב אבינו, מהקב"ה, "וְנָתַן לִי לֶחֶם לְאֵלֶּל וּבְגָד לְלַבַּשׁ". אך קיימת גם זווית ראייה נוספת לחלוקה א-כ.ל. האות א' מייצגת בפנימיות את הקב"ה אלופו של עולם, ובעצם את אורו, או ניצוצות ממנו הכלולים באוכל : א' - אור אלוקי, כל - כלול (באוכל). רמז לאורות הפנימיים ניתן למצוא גם בבחירה באותיות כ' ו-ל' דוקא. אם נציג את אותיות האלפבית בשורה, מימין לשמאל בסדר המקורי, נגלה שהאותיות כ' ו-ל' הן המרכזיות ביותר (הפנימיות ביותר), דבר המרמז לכך שעלינו להכניס את האוכל פנימה, לא רק למערכת העיכול שלנו, אלא עלינו למצות מתוכו את ניצוצות הקדושה ולהזין בהן את פנימיותנו, את נשמתנו.

ובעצם מדוע אנו אוכלים? התשובה הפשוטה היא, שאנו חייבים לאכול כדי לספק לגופנו חומרי בעירה וחומרים חיוניים אחרים, הנותנים לגופנו את הכוח והיכולת לתפקד באופן תקין. אנרגיה זו ניתן לנתב ולתעל לכיוונים שונים. כמו זרם חשמלי שניתן להפעיל באמצעותו מקפיא או תנור, הפועלים במגמה הפוכה זה מזה, כך ניתן לנתב ולתעל את האנרגיה המופקת מהאוכל כדי לעלות או לרדת, כדי לבנות או כדי להרוס וכיו"ב. ניתן להאיר באמצעות ניצוצות אלה, כאשר אנו עושים מצוות או גמילות חסדים למשל, ומצד שני ניתן "להחשיך אותם", לכלוא אותם בבועה אטומה לקרינה, אם נעשה בהם שימוש לכיצוע מעשה פשע, או למילוי אחר תאוות גשמיות בלבד.

האוכל הגשמי קשור בקשר בל ינתק, עם העשייה הרוחנית, כי אפילו חשיבה דורשת אנרגיה. אלא שביום רגיל חלק מהאכל הולך לעשייה רוחנית וחלקו הולך לעשייה גשמית, לעבודה, לבילויים ועוד. ביוה"כ אנו הולכים לקראת התקדשות, לחיבור עם הקב"ה, חיבור שממנו נִטְעָן ואף נִטְעָן אחרים במהלך השנה הבאה לקראתנו. לשם כך עלינו לסלק קליפות של פסולת המסתירות על האלוקות, ולהתקרב אליה. הדבר נעשה ביוה"כ, אך לשם כך לא די ברוחניות בלבד. כדי שנוכל להתקדש ברוחני אנו זקוקים למזון חומרי, שאותו נוכל להפוך לאנרגיה רוחנית, שבאמצעותה נפרוץ את החסימות שבדרך. לכן אנו מזינים את עצמנו במיוחד למטרה זו, ביום התשיעי.

כאשר אדם נדרש לאכול, אכילתו מהצד הגשמי, היא פחות נהנתנית. הנפש הבהמית שלנו אוהבת יותר את מה שאסור לנו, בגדר "מִים גְּנוּבִים וְמִתְקוּ", ולא כל כך נהנית ממה שהיא חייבת לעשות. יוצא אפוא שהאכילה ביום התשיעי היא לשם שמיים, כדי שנוכל לצום ולפעול ביוה"כ מצד הקדושה. ומה יוצא מכל זה? זכינו לצבור בגופנו דלק בעל "אוקטן גבוה" במיוחד, תרכובת של חומר עם כוונות רוחניות, שיאפשר לנו להיטהר ולהתקדש מכוחו, ביוה"כ. כל ההישגים הרוחניים שנשיג ביוה"כ, הם מכוחו של אותו האכל שיסייע לנו ביוה"כ לשרוף ולבער את המחיצות והקליפות שבינינו ובין אבינו שבשמים, חומר שיהפוך להיות אורות רוחניים, שיאירו לנו את הדרך לאורך השנה. יוצא אפוא שהתשיעי והעשירי הם שני חלקים המשלימים זה את זה. לכן רק מי שמקפיד לאכול בתשיעי, זוכה לקיים נכונה גם את העשירי.

ומדוע חל יוה"כ בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ דוּקָא, ומה הקשר בין יום זה ובין אכילה? ניתן אולי לקשר מועד זה, ל"חטא הקדמון" שהשאיר את רישומו בשורש נשמתנו. אדם וחוה נבראו בראש השנה, ביום השישי לבריאה, ולאחר שחטאו בעץ הדעת, הם גורשו מגן העדן במוצאי שבת (היום השני לבריאתם). בגשמי, חטא עץ הדעת בא לידי ביטוי באכילה מפריו של העץ היחיד שנאסר עליהם לאכילה. הרישום של חטא זה כמו שב ומתעורר לקטרג עלינו, "בני האדם", ניצוצות מנשמתו של אדם הראשון, מידי שנה באותו מועד. לכן זכינו לארכה של שבוע שלם, שבעת הימים שבין ראש השנה ליוה"כ, כדי להיערך לתשובה גם על חטא זה. התיקון ביהדות נעשה "בדומה", בדבר בו נכשל, בו יוכל להיתקן, ע"י עמידה מחדש במצב דומה, אך הפעם מבלי להיכשל בו. ביוה"כ אנו מצויים תחילה להרבות באכילה, ובבת אחת לעבור למצב של איסור אכילה גורף, משימה הקשה יותר מזו המוטלת על מי שלא אכל קודם לכן ועליו רק להמשיך בהימנעות מאכילה. יוצא שהאכילה מפרי עץ הדעת, בה קלקלנו בשל "תַּאֲוָה הִיא לְעֵינַיִם", מתחלפת באכילה לשם שְׁמַיִם בַּתְּשִׁיעִי, ואיסור האכילה שעברנו עליו באותו החטא, נשמר בהקפדה בעשירי, "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹיָאֵל וְלְשָׁבִי פֶשַׁע...", ובע"ה נזכה השנה לישע.

דבר חסידות

המילה 'תשובה' מדגישה שיבה חזרה. יהודי הוא טוב בעצם, ורצונו האמיתי הפנימי הוא לעשות טוב, אלא שבדרכו להוציא את רצונו לפועל, מסיבות שונות, יצא מתחת ידו דבר לא טוב, למרות שבשורש מהותו הוא טוב. לכן, עניין התשובה בעבורו הוא לחזור לרשו ומקורו, אל ה"אני" הפנימי שלו, לגלות אותו ולהפוך אותו ל"בעל הבית" על חייו. (מעובד משיחה של הרבי מליובאוויטש - האזינו תשי"ג)

שבת שלום ומבורך
וגמר חתימה טובה

ח / ח / ס / ח

אם ברצונך לקבל את הגיליון במסרון או במייל, אנא פנה אל ghananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691